

V. Teleucă: The Poetic Ego between the Communion of Thought and the Metaphysical Gesture

V. Teleucă: l'ego poétique entre la communion de la pensée et le geste métaphysique

V. Teleucă: eul poetic între comuniunea gândirii și gestul metafizic

Timofei ROȘCA

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Rep. Moldova

Abstract

Visionary spirits are usually reformatory. Their incommodity is found not only within the cultivated art genre, but within the entire realm of culture that is pervaded by thinking. Obviously, creative man is counting on his prominent skills. In what refers to the Bessarabian poet, Victor Teleuca we deal with the poet-philosopher and philosopher-poet. The two vocations are in intrinsic unity and communion. He is the author of the book "It is snowing at the edge of existence" as well as of other famous books. He did not create a philosophical system like L. Blaga did.

Instead, he showed a bold metaphysical thinking, now prone to break barriers of hermeneutic philosophy, to shake the traditional ontological positions. His philosophy operates with contradictory notions and categories that are deconstructive in Derrida's spirit: non-existence, non-I, silence understood not even as meaning like with L. Blaga, as "light" sparked from darkness dispute "is like a goal without a goal". It becomes a kind of study in its own "foundation", just as the self is not just an "experiment" as Nacamura claims, but self-patience: "I endure myself as I am." For V. Teleuca forever "is something that does not exist." The self has its "shadow" which is always missing. The linguistic philosophy is not preferred to the study of the "shadow". Like existence in general, which cannot distance from itself, the poetic self, contrary to Socrates' philosophy, can see "itself, via itself, in itself." The big question of the philosopher V. Teleuca remains not "what is a man?" so and his self, like with Holderlin commented by Heidegger, but "why does he exist?"

Résumé

Les esprits visionnaires sont d'habitude réformateurs. Leur incommodité se trouve non seulement dans le genre d'art cultivé, mais aussi dans l'ensemble du domaine de la culture qui est imprégné par la pensée. Évidemment, l'homme créatif compte sur ses compétences proéminentes. Dans le cas du poète de Bessarabie, Victor Teleuca, il s'agit du poète - philosophe et du philosophe - poète. Les deux vocations se trouvent dans une unité et une communion intrinsèques. L'auteur du livre « Il neige au bord de l'existence », ainsi que d'autres livres célèbres, n'a pas créé un système philosophique comme L. Blaga l'a fait. En revanche, il a fait la preuve d'une pensée métaphysique audacieuse, prédisposée maintenant à briser les barrières de la philosophie herméneutique, à ébranler les positions ontologiques traditionnelles. Sa philosophie opère avec des notions et des catégories antinomiques, déconstructivistes dans l'esprit de Derrida : la non - existence, le non - ego, la silence non comprise pas même en tant que signification, comme chez L. Blaga, par exemple, car la « lumière », suscitée par la dispute des ténèbres, « est comme un objectif sans objectif ».

Il devient une sorte d'étude dans sa propre « fondation », de même que l'ego n'est pas seulement une « expérience » comme Nakamura le prétend, mais une auto-patience : « je me supporte tel que je suis ». Pour V. Teleuca toujours « il y a quelque chose qui n'existe pas ». L'ego a son « ombre » qui est toujours manquant. Il préfère l'étude de « l'ombre » à la philosophie linguistique. Comme l'existence en général, qui ne peuvent pas s'éloigner d'elle-même, l'ego poétique, contrairement à la philosophie de Socrate, peut se regarder « lui-même, par lui-même, en lui-même ». La grande demande du philosophe V. Teleuca n'est pas « qu'est-ce que l'homme ? », donc aussi l'ego de celui-ci, comme chez Hölderlin, commenté par Heidegger, mais « pourquoi existe-t-il ? ».

Rezumat

Spiritele vizionare sunt, de regulă, reformatoare. Incomoditatea lor se impune nu numai în raza genului de artă cultivat, ci pe întregul târâm al culturii pe care o străbate gândirea. Evident, omul de creație contează pe facultățile sale proeminente. În cazul poetului basarabean, Victor Teleucă, avem de a face cu poetul-filosof și cu filosoful-poet. Cele două vocații se află într-o unitate și comuniune intrinsecă. Autorul volumului „Ninge la o margine de existență” și al altor cărți de prestigiu nu a creat un sistem filosofic, ca L. Blaga, de exemplu. În schimb, el a dat dovadă de o gândire metafizică îndrăzneată, predispusă acum să spargă barierele filosofiei și hermeneuticii, să clatine pozițiile ontologice tradiționale. Lirosofia lui operează cu noțiuni și categorii antinomice, deconstructive în spirit derridian: non-existență, non-eu, tăcerea înțeleasă nici măcar ca semnificație, ca la același L. Blaga, întrucât „ lumina”, iscată din disputa întunericului, „e ca un scop fără scop”.

Devine un fel de studiu în propria „ctitorie”, tot astfel cum eul nu e doar „experiment”, cum susține japonezul Nacamura, ci o autorăbdare: „mă rabd așa cum sunt”. Pentru V. Teleucă totdeauna „este ceva care nu-i”. Eul își are „umbra” care întotdeauna lipsește. Filosofiei lingvistice este preferată studierea „umbrei”. Ca și existența, în general, care nu se poate distanța de sine, eul poetic, contrar filosofiei lui Socrate, se poate privi „pe sine, prin sine, în sine”. Marea întrebare a filosofului V. Teleucă rămâne nu „ce este omul?” deci și eul acestuia, ca la Hölderlin, comentat de M. Heidegger, ci „de ce este?”.

Keywords: *metaphysical, hermeneutic, ontological, lirosofie.*

Mots cles: *métaphysique, herméneutique, ontologique, lyrosophie.*

Cuvinte-cheie: *metafizic, hermeneutic, ontologic, lirosofie.*

În eseu titular al volumul postum „Ninge la o margine de existență” (2002) V. Teleucă meditează și se întreabă: „Și m-am gândit că misiunea mea este nu de a vedea lumea cum este, ci de ce este. Cu asta aș putea să-mi justific venirea mea pe lume?”

Urmând exemplul lui L. Blaga, N. Stănescu sau al A. Blandiana, V. Teleucă își propune în noul volum să depășească „barierele” unei gândiri deprinse cu dimensiuni vizionare unanim acceptate. Subiectul de referință este, evident, eul uman, ca agent activ al existenței, și care își propune „intervenții” asupra propriei „meniri”.

Poetul-filosof reorientează poezia spre o gândire doctrinară metafizică modernă, infiltrată printr-o hermeneutică prestigioasă, susținută de gânditori cu renume: Hegel, F. Nietzsche, J. Derrida, M. Heidegger, R. Bartes ș.a.

În cadrul acestei căutări sau regăsiri de sine, altele vor fi registrele limbajului artistic, inclusiv mutațiile vizionarului. Ca și semnatarul celor „11(12) elegii” (1960) sau autoarea „Ochiului de greier” (1981), V. Teleucă recurge la deconstrucții verbale în spirit derridian dintre cele mai derutante; aplică optica unor „oglinzi” deformatoare, recurge la disoluții și alchimii ideatice, menite înadins să complice mirajele vederii neînarmate, ca să obțină transparențe cu totul

de altă natură, să se includă în frământul propriu-zis al enigmelor existenței, dincolo de ceea ce ne oferă rațiunile doctrinare.

Totodată, poezia dispune de un regim textualizant. Însuși autorul volumului „Ninge la o margine de existență” declară acest lucru: „Textele pe care urmează să le motivez existența în fața mea proprie se scriu parcă singure de la sine”.

Asistăm la manifestarea unui elan subconștient și extratextual, de străluminare a subzistenței, ca și a timpurilor verbale în comunicare.

„Deconstrucția, relevă J. Derrida, presupune o fază indispensabilă de răsturnare. Să rămânem în răsturnare înseamnă să operăm, desigur, în imanența sistemului care trebuie distrus”. [1, p. 2]

Deconstrucția reprezintă unul din procedeele de boltă ale poeziei meditativ-filosofice a lui V. Teleucă, alături de celălalt procedeu – in-terdisciplinaritatea, când poezia îmbină hotărât elemente din filozofie, istorie, psihologie, muzică, pictură - un conglomerat mozaical din care emană un amalgam ideatic, molipsitor prin cultura gândirii poeticului. Nu întâmplător academicianul M. Cimpoi relevase cei doi termeni de „lirosomie” și „lirohistoriosomie”, deoarece poezia lui V. Teleucă nu poate fi concepută și asimilată în altă formulă: autorul volumului citat își încălzește gândirea la focul trăirii lirice încăpătoare, mistuitoare de esențe, care o face mai „blândă”, mai atractivă față de sensul preconizat și invers - aceeași trăire lirică e asigurată de un suport filosofic, metafizic, lansator de mari generalizări, acomodându-se la profunde semnificații, deși formula scripturală nu e pretențioasă, ca la Dimov, de exemplu.

Același critic literar, M. Cimpoi, în prefața la volumul amintit precizează: „E o meditație existențială continuă care se înșiră capricios, învălmășit, în formule prozastice sau în acorduri armonioase clasiciste. Astfel se țese, printr-un flux scriptural neconținut, un Text lirosomic al Existenței. Notația seacă, de gradul zero al limbajului poetic se învecinează cu formula fină sinestezică, muzicală, intens colorată și sonorizată, cu tentă expresionistă”. [2, p. 3]

Mai adăugăm la cele semnalate că metafizicul sau antimetafizicul, lansat într-o viziune lirosomică circulară, cum este cea din poezia lui V. Teleucă, provoacă, totodată, polisemii abstracte seducătoare, călăuzite de principiul ambiguității, al „terțului exclus” sau al „terțului inclus” (T. Codreanu). [3, p. 84]

În reflecțiile sale prozastice, „epifanice” V. Teleucă ne propune chiar și teoretizări referitoare la limbaj și comunicare. Atât în „Ninge la o margine de existență”, cât și în „Improvizația nisipului” (2006), inclus și în eseul „Car frumos cu patru boi” (2011), V. Teleucă tratează în spirit heideggerian problema limbii ca „locuire” („bauen”) a Ființei, cu originarul ei „cufundat în tăcere”. Poetul o vede ca pe un tandem antinomic, ca tăcere, și limba cu convențiile și semnificațiile ei evolute. În „Improvizația nisipului” fenomenul lingvistic i se înfățișează ca un „...interior aflat într-o reacție în lanț din care întunericul cu întunericul, intrat în dispută, iscă lumina, proces care nu se știe dacă are loc pentru noi sau, în general, e ca un scop fără scop”: Tăcerea, ca limbaj, prefigurează regimul textualizării metafizicului, care este unul spontan, extratemporal, sau cum zice însuși poetul: „sunt un cuvânt ce vrea cuvânt, mai mult decât atât, / eu sunt fobia unui nou prezent, eu sunt și mă conjug, / dar sunt? Ca text sunt om, dar și-un cuvânt din alt cuvânt (de care-adeșă fugind nu pot să fug)”.

Așadar, tăcerea, ca fond al limbii, asigură rezistența ființei. Tăcerea, ca și la L. Blaga și la alți mari poeți, înseamnă „rostire”. „Doar rostirea veritabilă face posibilă o tăcere autentică”, atenționează M. Heidegger. [4, p. 216]

Pentru a demonstra și a explica fenomenul, poetul analizează anumite forme gramaticale, cum ar fi formele acuzative ale substantivului la M. Eminescu („Trece lună”, de exemplu), sau metamorfoza semantică ce are loc în cazul onomatopeei: „Peste vârfuri trece lună...” de ce lună și nu luna? E aceeași problemă - „vreme trece, vreme vine...”, dar numai împreună cuvintele prind să se miște. „Și, deodată, luna prinse să se miște...”

Într-adevăr, în cazul versului eminescian nu se face o simplă informație de peisaj. Poetul înnobilează limba, o „ctitorește”, o face să iasă „în deschis”, să atingă a patra dimensiune a

timpului. Forma neaccentuată a substantivului ne predispune spre o (i) realitate și spre un timp nedeterminat, infinit, absolut. Tot astfel și în cazul onomatopeei: „Onomatopeea nu e oare trecerea semnului natural al sunetului la fel de natural negândit, dar produs de natură în semnele articulate deja trecute prin spontaneitatea semilogică a unui discurs reprodus de om ori, mai curând cu ajutorul lui ca un post retranslator către același spațiu – timp infinit. Nu e oare chemarea acestuia către întreg, în care scopul devine discursul, către acest întreg care, în fond, există doar în strategia gândirii noastre?”

În poezia propriu-zisă dăm de lamentările și rugile eului către Domnul care privesc aceeași problemă:

„...redă-mi iubirea, Doamne, durerile ce-o dor,
Eu într-un forum tandru de strigăt și scânteii
Să-mi prind nemărginirea și onomatopeea
Cât mai conține sensul nonsensului abrupt,
Să mă cobor prin tine...”

Revenind la starea sau noțiunea (categoria) de tăcere, ca fond original al limbii, interesează cum vede poetul structura acestui fond în dinamica gândirii. Bineînțeles, poetul îl vede din perspectiva eului, care cere o tratare aparte. Până atunci, însă, îl vedem venit (de unde?) în audiență la verb, nu doar pentru a se înfățișa, dar și pentru a-și determina esența, sau, cum spune poetul, „a-și fierbe transfinitul și proba de gând”:

Dar eu, care sunt în audiență la verb, îmi fie
Transfinitul și proba de gând
În farmecul

Liber trezit de cuvânt și soarele liber mai
Liber apare: afară e soare, în casă e soare,
În suflet e lună și toamnă, și frunză, și
Umbra și-albastru, și firav, suav e-un
Spațiu ca spectru în spațiul concav; din
Ele se ridică reforma de gând:

Se-aude
Cum tăcerile, umblând pe pământ, nasc
Neguri de toamnă, dispoziții de-apel
Febril
Nestatornic și glas de copil...”

În fragmentul de față, ca și în celelalte exemple citate, nu avem o simplă odă dedicată limbii, ca multe altele, care s-au scris la noi, nu lipsite de însemnătate, evocatoare, mai ales. La V. Teleucă avem de a face cu un fel de metalingvism care ne amintește de cel stănescian. Poezia devine un fel de studiu în propria „ctitorie”. Cuvântul, în acest context, trebuie înțeles ca ochi al sufletului. Fără vedere, care este cuvântul, sufletul sau spiritul, cu atât mai mult cel de creație, poetic, nu ar fi știut de tot ce înseamnă bucuria vieții, dar mai presus de toate, cum spune poetul, „reforma de gând”.

Există în poezia lui V. Teleucă o tensionare lirosifică specifică, ce vine nu atât din direcția imensității și complexității lumii, a haosmosului (T. Codreanu), cât din partea propriului „eu” al poetului. Aceasta este filiera, prisma prin care aceeași lume se manifestă sub semnele esențialității ei. E și de așteptat ca eul teleucean să se confrunte nu o dată cu propriul „tu”:

„te deschizi prin închiderea firii prihane,
te scufunzi prin ieșiri spre luminiș, tu...
care tu, tu, care tu desconsideri
momentul care l-ai pierdut în neant
din închiderea prin deschidere, cauți,
cauți reperul
ce fel de angoase închid între ele...”

Pentru autorul meditațiilor în cauză eul constituie mai degrabă o răbdare („Mă rabd așa cum sunt”), în sensul temerii că nu-l va mai avea în altă lume. După japonezul Nacamura, citat de poetul nostru „eul e mai mult o experiență”. De aceea, zice autorul „Piramidei singurătății”, „mă las pradă acestei viitori de meditații întâmplătoare și inutile, dar care mă țin în preajma universului curbat”.

Într-un fel sau altul, se acceptă aparențele. Spune însuși poetul referitor la enigma eului: „Pare paradoxal, dar este un Ceva care nu-i”.

Ca și M. Heidegger în cadrul Dasein-ului său, poetul și filozoful V. Teleucă nu dă răspuns la „întrebări”, dar le pune, mai mult le discută. „Nu-i nu înseamnă că nu există, „spune poetul V. Teleucă, ... e lipsă”. Nici nu vrea să ignore existența, ci e o posibilitate a cuvântului de a reflecta o realitate în devenire, o stare dintre posibilitate și realitate, adică dintre ceea ce poate fi, dar încă nu este, și realitatea „este”-ului cu forma consolidată stabilă.

„Existența există datorită non-existenței”.

Același lucru se poate spune și despre eu. Existența lui este confirmată de nonexistența lui, pe care V. Teleucă o numește „umbră” și care-i lipsește, dar ar vrea s-o aibă”. Dacă secolul XX a fost secolul filosofiei lingvistice, spune poetul, secolul următor va fi al studierii umbrei”.

Cu sentimentul acelei „umbre” a eului, poetul își (de)construiește aventura sa metafizică, pentru a intui altă față a lumii, cea „umbră”, criptată, cea virtuală, reprobabilă, dar care stă sub semnul lui „este”. Oricum, cu intuiția „însoțitorului” său simbolic, intuit, poetul „vede” că „Din adâncurile lumii răsar lumile însele. Vor să se convingă dacă sunt”.

O asemenea mutație sau metamorfoză, „convingere de sine”, suferă și „ego, care nu-i altceva decât buricul pământului rămas până acum netăiat” – zicere care vorbește despre enigmele și complexitatea eului, a singurătății lui. Existența umană, inclusiv cea a poetului e o „fugă spre sine”, continuă și reluată.

Într-o proză eseistică amplă poetul îl citează pe italianul Angelo Morretti care se referă la „gândirea vedantă” și care susține că „oamenii” „nu trăiesc în aceeași realitate, întrucât ea „se conține în rețeaua de conexiuni spontane”, provenite din „imperiul fără hotare al inconștientului”.

Apreciind filosofia lui M. Heidegger din „Ființă și timp”, poetul constată că gândirea eului „ca mișcare în altă mișcare”, „o metaforizare a realului ce ni se dă nouă ca unui alt real pentru a-i găsi latitudinile și longitudinile între care s-ar putea circumscrie forța magică a activității creierului nostru...”. Ceea ce nu i-a scăpat filosofului german, constată poetul, e „orizontul scopului care nu se lasă atins, în schimb ne permite să avem plăcerea de a-l vedea de la distanță”.

Una din acele „plăceri” e și „că ești altceva decât ești și te complaci în starea de ambiguitate, și mie, și ție, și lui, suma cărora s-ar putea numi Nimeni și în același timp Toți.”

Concluzia lui Socrate: „Cunoaște-te pe tine însuși” este amendată de poet: „Dacă e să te cunoști pe Tine, de ce mai e nevoie și de Însuși?!” Acest „însuși” presupune distanțare. Marea problemă a omului, ca unitate a universului, precum și a eului, ca entitate umană, e că nu se poate distanța, ca să se privească (cunoască) de la o parte. Nu-i rămâne decât „a se privi pe sine prin sine, deoarece ea (existența – n.n. – T.R), fiind infinită, nu poate ieși din infinitatea sa... Ceea ce poate face se privește pe sine, prin sine, în sine”.

„Dezicerea de sine” (subtitlul volumului „Ninge la o margine de existență”) trebuie înțeleasă în sensul nerecunoașterii lui, a sinelui, ca entitate aparte, distanțată de infinit, ca parte indivizibilă. Nu aceasta însă este marea „întrebare” în structura metafizică a poeziei lui V. Teleucă. Nu „ce este omul?”, deci și eul acestuia, ci „de ce este?”

„Ultima întrebare – de ce este?, constată poetul, rămâne fără nici un răspuns. Omul nu se poate întreba pe sine și atunci a descoperit că el nu este el, dar este altul sau altcineva, ceea ce îi deschide o cu totul altă perspectivă, dar într-o altă direcție, cea adevărată lipsind”.

Cât privește „omul”, ca ființă „conștientă”, el este în viziunea poetului și filosofului V. Teleucă „un risc”. „El este forma unui conținut care nu-l vrea, sau dacă-l vrea, apoi cu totul altceva. Un ceva care nu există decât doar ca non-existență. Din clipa în care omul este, el riscă să nu fie. Ca omenire, el moare încontinuu și astfel este ne-fiind. Este în permanență „cel de altă dată”, cum spune T. Arghezi în „Psalmul de taină”.

Referințe bibliografice

[1] Derrida J. *Diseminarea*. București, 1997.

[2] Cimpoi M. *Victor Teleucă, lirosorul*. În: Victor Teleucă. *Ninge la o margine de existență. Poezii, reflecții și alte deziceri de sine*; Chișinău, Editura Cartea Moldovei, 2002.

[3] Codreanu T. *În oglinzile lui V. Teleucă*. Chișinău: Editura Universul, 2012.

[4] Heidegger M. *Ființă și timp*. București: Editura Jurnalul literar, 1994.